

Marc L. Greenberg

Balkanizem v srednji Evropi? Realni in nerealni naklon v odvisnikih v prekmurščini

A tanulmány szerzője a reális és nem reális mód ellentétével foglalkozik, amelyet a muravidéki tájszólásban (pannon nyelvjáráscsoport) *ka ≠ da*, alárendelő kötőszó jelöl, és összeveti a balkán nyelvszövetség nyelveiben jelentkező hasonló jelenséggel (albán, bolgár, mai görög, macedon, roma, román). Bár a két jelenség szinkronikus párhuzamban áll, az ellentét a muravidéki tájszólásban a peremvidék miatt jött létre, (részben jelen van a karintiai szlovének nyelvében is) és nem a balkáni nyelvszövetség nyelveivel való érintkezés miatt. Így a muravidéki nyelv (és a pannon csoport) ebben a sajátosságban is, mint sok másban, eltérő fejlődési úton haladt, ami földrajzi elhelyezkedésével magyarázható.

Razprava obravnava nasprotje med realnim in nerealnim naklonom, ki ga v prekmurščini (panonska narečna skupina) označuje podredni veznik *ka ≠ da*, in ga primerja z enakim pojavom v jezikih balkanske jezikovne zveze (albanščina, bolgarščina, sodobna grščina, makedonščina, romščina, romunščina). Čeprav je pojav sinhrono vzporeden, je nasprotje v prekmurščini nastalo zaradi ohranitve na obrobju (deloma je ohranjeno tudi v koroščini) in ne zaradi stika z jeziki balkanske jezikovne zveze. Tako je šla prekmurščina (in panonska skupina) tudi v tej značilnosti, tako v mnogih drugih, po drugi razvojni poti, ki je bila pogojena z njeno obrobno lego v južnoslovanski veji slovanskih jezikov.

Za jezike jugovzhodne Evrope sta Ammann in van der Auwera (2004: 300) pokazala, da obstajata dve tipološki skupini glede na to, ali se s podrednimi vezniki izraža kategorialno nasprotje realno : nerealno (skupina A) ali pa se to nasprotje ne izraža (skupina B). V skupino A se uvrščajo sodobna grščina (*óti/na*), albanščina (*se~që/të*), makedonščina (*deka~oti/da*), bolgarščina (*če~deto/da*), balkanska romščina (*kaj/te*), romunščina (*că/să*) in južnoitalijanska narečja (*ka/ke~ku~mu*), v skupino B pa bosanščina-hrvaščina-srbščina (dalje BHS) (*da*), slovenščina (*da*) in francoščina (*que*):

Skupina A

(1a)	<i>Znam, če idva.</i>
vedeti-1-EDN PODR/REAL priti-3-EDN
'Vem, da bo prišel.'	([bolg.] Scatton 1984: 379)
(1b)	<i>Iskam da doжда</i>
hoteti-1-EDN PODR/NEREAL priti-3-EDN
'Hočem, da pride.'	([bolg.] Scatton 1984: 378)

Bibliotheca Slavica Savariensis XII.

- (2a) *El spune **că** citește o carte.* ([rom.] Noonan 1985: 52)
on reči-3-EDN-SED-PODR/REAL brati-3-EDN- POVED knjiga
'Pravi, da bere knjigo.'
- (2b) *El vrea **să** citească o carte.* ([rom.] Noonan 1985: 52)
Hoteti PODR/NEREAL brati-3-EDN-NEREAL knjiga
'Hoče, da bi bral knjigo.'
- (3a) *Ti mendon, **se** ka shkuar kot tërë ajo punë **që** është bërë këtu?*
([alb.] Newmark in dr. 1982: 305)
Ti misliti-2-EDN-SED-POVED PODR/REAL iti-DELEŽ zastonj vse to delo
PODR/REAL pomož-3- EDN delati-DELEŽ tu
'Ali misliš, da je bilo vse to delo tu opravljeno zastonj?'
- (3b) *Leksi deshi **të** përgigjej, po s'pati kohë.* ([alb.] Newmark in dr. 1982: 82)
Aleš želeti-PRET PODR/NEREAL odgovoriti-NEREAL vendar ne imeti-PRET čas
'Aleš je hotel odgovoriti, vendar ni imel časa.'

Skupina B

- (4a) *Kaže **da** čita knjigu.* (BHS)
reči-3-EDN PODR brati-EDN-SED-POVED knjiga-TOŽ
'Pravi, da bere knjigo.'
- (4b) *Želi **da** čita knjigu.* (BHS)
želeti-3-EDN PODR brati-EDN-SED-POVED knjiga-TOŽ
'Želi brati knjigo.'
- (4a) *Pravi, **da** bere knjigo.* (SKJ)
reči-3-EDN PODR brati-EDN-SED-POVED knjige-TOŽ
- (4b) *Želi, **da** bi brala knjigo.* (SKJ)
želeti-3-EDN PODR POGOJ brati-DELEŽ-Ž-EDN knjiga-TOŽ

V prekmurščini pa je položaj bolj zapleten. Na videz se zdi, da se prekmurščina ujema z BHS ali slovenskim knjižnim jezikom (SKJ), če vzamemo izoliran primer iz neobjavljene Pavlove slovenske slovnice *Vend nyelvtan* (1942; dalje VN), kot po-nazarjajo primeri 5a–c:

- (5a) *Došao sam kod tebe **da** ti pomognem.* (BHS)
- (5b) *Prišel sem k tebi, **da** bi ti pomagal.* (SKJ)
- (5c) *Priso szam k tebi, **da** bi ti pomágo.* (knjižna PKM: VN §423)
přiti-M-EDN POMOŽ-1-EDN k ti-DAJ-EDN PODR POGOJ ti-DAJ-EDN pomagati-M-EDN

Vendar pa tu ni jasne in enoumne rešitve. VN v primerih kot (6) in (8) dovoljuje dve možnosti pri izbiri podrednega veznika (PODR), in sicer *da* ali *ka*; manj zaže-

lena varianta je, tako kot pri Pavlu, navedena v oklepaju. SKJ v teh primerih, kot je razvidno iz (7) in (9), dovoljuje samo *da*:

- (6) *Zavêsz, **da** (~ka) szkoro ozdraví, ga je neszkoncsno razveszelíla.* (VN §437)
zavest-S-EDN-Ž PODR kmalu ozdraviti-3-EDN on-TOŽ POMOŽ-3-EDN
neskončno-NAR razveseliti-Ž-EDN
- (7) *Zavest, **da** bo kmalu ozdravel, ga je neskončno razveselila.* (SKJ)
- (8) *Pravo mi je, **ka** (~da) mi zavszema zavüpa.* (VN §436)
reči-M-EDN jaz-DAJ POMOŽ-3-EDN PODR jaz-DAJ popolnoma-NAR zaupati-3-EDN
- (9) *Rekel mi je, **da** mi popolnoma zaupa.* (SKJ)

Pavel opozarja, da bi bile v primerih kot (1) varianti *ka* ali *ka bi* neustrezni, ker *ka* ne more označevati namena, lahko ga označuje le *da* (§445),¹ in da se *da* uporablja bolj omejeno v primerih, kjer je propozicija možna ("teljesülhető"), ne pa dejanska ("valódi"), za kar bomo v nadaljevanju uporabljali poimenovanji *nerealno* in *realno*. Možnost rabe enega ali drugega veznika je v primerih, kot sta (6) in (7), kjer, kot navaja Pavel, glavni stavek vsebuje glagol, ki izraža čustvovanje, čeprav se v tem primeru daje prednost vezniku *da*: *Trno me veszelí, **da** (~ka) szí zse pá zdrav* 'Zelo sem vesel, da si spet zdrav' (§444). V primeru (8) pa se daje prednost vezniku *ka* pred *da* v trditvah, tj. kjer glavni stavek ne vsebuje naklonskega glagola. Iz tega ne sledi le, da v nasprotju s SKJ, ki nima te možnosti, knjižni jezik v VN poseduje dodatni veznik, ampak tudi to, da je veznik *da* označen za nerealnost, podobno kot v jugovzhodnih evropskih jezikih, kot navajata Ammann in van der Auwera.

Pavlova pravila niso v skladu z današnjim prekmurskim narečjem, kjer naklonski *da* le redko, če sploh kdaj, zasledimo v vsakdanjem govoru.² Mogoče je sklepati, da je bila oblika izposojena iz SKJ z namenom, da se jezik standardizira, a ni bila nikoli sprejeta v govorjeni jezik. V tem primeru je izposojenka vstopila v pisno tradicijo veliko pred VN. Najti jo je mogoče npr. v delu Franca Temlina *Mali Katechismus* iz 1715 (Temlin [1986]: 13): *Szpomenifze cslovecse, da den fzobotni prefzvetís* 'Spomni se, človek, da posvečuješ soboto'; in v Števana Küzmiča *Vöre krsztsánszke krátke návuk* iz 1754: *pomágajmo, da fze vfza nyegova obdr'zijo*

¹ To stališče je očitno normativno. Prim. poved (8).

² Opažanje utemeljujem na lastnih terenskih zapiskih, za njegovo potrditev pa sem hvaležen informatorki s tega področja, Mojci Horvat (ZRC SAZU), kot tudi anonimnemu recenzentu in njegovi/njeni informatorki Tadeji Hercog (r. 1980) iz Cankove, Pavlove rojstne vasi. Logično je, da današnja odsotnost razlikovanja še ni dokaz za njegov neobstoj v preteklosti.

‘pomagajmo, da se vsa njegova (...) obdržijo’ (navedeno v Novak 2007: pod iztočnico). Lahko bi tudi sklepali, da je bil *da* ponovno izposojen preko posrednika SKJ, ki ga je Pavel dobro poznal. Če ta domneva drži, bi to pomenilo, da je Pavel razvil model za razvrstitev *da* : *ka*, tj. razločevanje, ki ne obstaja ne v osrednjih slovenskih narečjih ne v SKJ. Čeprav je to mogoče, pa je v nasprotju z njegovim prevladujočim načelom, da utemelji svojo normativno slovnico na živem govorjenem jeziku in sočasni rabi, a pri tem odstrani najbolj očitne narečne razlike.

Če pogledamo govor, zapisan konec 19. in v začetku 20. stoletja, v njem dejansko najdemo nihanje, ki ga odraža VN. Tako v Pavlovih pripovedkah s Cankove (1917, 1918), takoj na prvi strani naletimo na primer, kjer bi se v skladu z VN *da* lahko pojavil za glagolom, ki izraža možno (nerealno) proposicijo:

- (10) *ädänòvomi sta si sã zalûbila, ka ädän òvoga nigdâr nã povžãta.*³ (165–166)
 eden-drugi-DAJ-EDN-M POMOŽ-2-EDN se-DAJ obljubiti-PRET-DVOJ PODR
 POVR eden-drugi-TOŽ-EDN nikoli ne zavreči-3-DVOJ
 ‘Obljubila sta si, da drug drugega nikoli ne zapustita.’

Možno je, da je tu *ka* v nasprotju s časovnim *da* (gl. spodaj), ki se pojavi v naslednji povedi iste pripovedi: *Da jä pojbár ädändvãjsãti lèjt star grãto, mògo jä iti na štèlìngo* (166–167) ‘Ko je bil fant star enaindvajset let, je moral iti na nabor’. Podoben učinek, tj. uveljavitev manj pričakovane možnosti, najdemo v primeru (11), kjer je na odvisnik mogoče gledati kot na nekaj dejanskega, kar je okvirjeno z (negativno) hipotetično proposicijo. Druga možnost je, da hipotetični antecedent navaja k časovnemu branju odvisnika, tako da veznik beremo kot *ko* ali *da*:

- (11) *Kà bi nãbi bûy žàlostän – právi srmák – da san tòy dèjtãcã òydo!* (175)
 Kako NEG-POGOJ biti-M-EDN žalosten-M-EDN praviti-3-EDN siromak-IM-EDN PODR POMOŽ-1-EDN ta-TOŽ-EDN-S detece-TOŽ-EDN-N prodati-M-EDN
 “Kako ne bi bil žalosten,” pravi siromak, “ko/da sem prodal to detece!”

Prekmurska slovnica in SKJ/BHS se razlikujeta v tem, da se v prekmurščini podredni veznik *da* uporablja v pomenu ‘ko/kadar’, kot je ponazorjeno s primerom (12), za kar se v SKJ običajno uporablja *ko* (13).

³ Naglasna znamenja v Pavlovem zapisu je treba brati takole: krativec nad samoglasnikom označuje kratki naglašeni, ostrivec pa dolgi naglašeni samoglasnik. Iz tipografskih razlogov (in ker niso bistvene za pričujočo razpravo) so nekatere podrobnosti njegovega zapisa izpuščene, kot npr. redukcija nenaglašenege *i*, ki jo Pavel zaznamuje s piko pod črko.

- (12) *Te prídi, **da** mo te zváli.* (VN §439)
potem/takrat-VEL-2-EDN PODR PRIH-POMOŽ-1-MNOŽ ti-TOŽ
poklicati-M-MNOŽ
'Pridi takrat, ko te bomo poklicali.'
- (13) *Pridi takrat, **ko** te bomo poklicali.* (SKJ)
priti-VEL-2-EDN potem/takrat PODR ti-TOŽ PRIH-POMOŽ-1-MNOŽ
poklicati- M-MNOŽ

Časovni *da* se etimološko razlikuje od naklonskega *da*, saj je prvi nastal z redukcijo prvotnega *gda* < **kьda*, kot je razvidno iz prekmurščine 18. stoletja (14a–b):

- (14a) *Vzemi me, **gda** fže ti vidi fžtoga fžvejta* (KŠ 1754: 256)
vzeti-VEL-EDN kadar POVR ti-DAJ zdeti se-3-EDN-SED
s ta-GEN-EDN svet-GEN-EDN
'Vzemi me s tega sveta, kadar se ti zdi (primerno).'
- (14b) *Neznamo **gda** merjémo.* (SŠ 1796: 91)
ne-vedeti-1-MNOŽ-SED kdaj umreti-1-MNOŽ-SED
'Ne vemo, kdaj bomo umrli.'

Naklonski *da* izhaja iz lativnega člena, ki je nastal iz IE kazalnega zaimka **doh*₂ (Kopečný in dr. 1980: 148–149; Snoj 2003: 94); časovni *da* je povezan s členkom, iz katerega so tvorjeni časovni prislovi, npr. SCS *sъda* in BHS *sada* 'zdaj', (Kopečný in dr. 1980: 149–151, 623–624; Snoj 2003: 643), domnevno iz IE *dʰoH*, prim. SVN *dō*, SA *pā* 'potem'.

Da bi si ustvarili predstavo o razvrstitvi rabe veznikov *da* in *ka* in njunih treh vlog, tj. časovnega ('ko/kadar'), nerealnega in relanega, smo pregledali kratko zbirko zapisov pripovedk, ki jih je objavil Pavel (1917, 1918). Našli smo 118 primerov odvisnikov, ki jih uvaja eden od dveh veznikov (drugi, redko rabljeni vezniki, kot npr. želelni *naj* ali časovni *ar* 'dokler', niso bili upoštevani). Rezultate povzemamo v Tabeli 2. Možno je, da ta razvrstitev predstavlja rabo, kakršna je bila na začetku 20. stoletja, a se je do zdaj izgubila, vendar pa bi bilo to domnevo treba še preveriti. Zdi se, kot je bilo omenjeno zgoraj, da se je stoletje kasneje razvrstitev premaknila proti časovnemu *da*, medtem ko *ka* uvaja nečasovne odvisnike. To sliko ponazarjajo tudi pridobljeni rezultati, saj 84, 9 % časovnih odvisnikov uvaja *da* in 96,6 % realnih odvisnikov *ka*. Pri irealnih odvisnikih je razmerje med tema dvema veznikoma skoraj uravnoteženo, saj je *da* uporabljen v 44,4 % in *ka* v 55, 5 %. Kot je razvidno iz Tabele 2, so vloge vsakega od njiju razvrščene v skoraj obratnem sorazmerju, tako da je verjetnost rabe pri *da* časovno > nerealno > realno, medtem ko je pri *ka* realno > nerealno > časovno. Med njima je *da* zaznamovan;

pojavlja se v približno tretjini vseh primerov, medtem ko se *ka* pojavlja v preostalih dveh tretjinah.

Tabela 1. Razvrstitev veznikov *da*, *ka* v Pavel 1917, 1918 ($n = 118$)

	da				ka			
	število pojavitev <i>da</i>	odstotek pojavitev <i>da</i>	odstotek pojavitev <i>da + ka</i>	odstotek funkcije	število pojavitev <i>ka</i>	odstotek pojavitev <i>ka</i>	odstotek pojavitev <i>ka + da</i>	odstotek funkcije
časovno	28	66.6%	23.7%	84.9%	5	6.6%	4.2%	15.1%
nerealno	12	28.6%	10.2%	44.4%	15	19.7%	12.7%	55.5%
realno	2	4.8%	1.7%	3.4%	56	73.7%	47.5%	96.6%
Skupaj	42	100.0%	35.6%		76	100.0%	64.4%	

Poskus razlage

V prekmurščini izkazano stanje nas ne bi smelo presenetiti, saj je iz širšega slovanskega konteksta razvidno, da je členek *da* zaživel kot označevalec želelnih propozicij, kot npr. v primeru (15):

- (15) *vbđite i molite se da ne vbnidete vb napastb*
 ‘Čujte in molite, da ne zaidete v skušnjava.’

Po splošnem pojmovanju se je v BHS in slovenščini *da* razširil od možnih k trdilnim propozicijam, ko je njegov naklonski pomen oslabel (Grickat 1975: 73–78). Misli se, da se je ta proces začel na zahodu in se širil proti vzhodu – razvoj, ki ga Grickat imenuje »balkanizem v umikanju« (prav tam: 74), verjetno na osnovi izkazane rabe iz začetka 11. stoletja v Brižinskih spomenikih, kot v primeru (16).

- (16) *Tose uueruii u Bog uzemogoki, i u iega Zin, i u Zuueti Duh, da ta tri imena*
<sunt> edin Bog ... (BS III)
 ‘Tudi verujem v Boga vsemogočnega, in v njegovega Sina, in v svetega Duha, da so ta tri imena en Bog ...’

Po drugi strani pa podredni veznik *ka* izhaja iz lativa ali orodnika zaimenske oblike IE $*k^weh_2$, ki je soroden z latinskim *quā* ‘na kateri način’ (Snoj 1996: 190–191; Sihler 1995: 268). ŽEN⁴ŽEN Pomen ‘na kateri način’ je vključen v pomenski obseg prekmurskega zaimenskega *kā*. Oblika je izpričana z različnimi pomenskimi razvoji, kot v primerih (17) in (18):

⁴ Kot opozarja Sihler, je nemogoče določiti, ali je lat. *quā* (in posledično psl. $*kā$) nadaljevanje IE orodnika ali ablativa, saj imata oba isti odraz v končnici (prav tam).

- (17) *ka ta idziesz* ([polj. nar.] Kopečný 1980: 325)
'kam greš',
(18) *ka smo to čuli, taka go kazvame* ([bolg.] Kopečný 1980: 325)
'kot smo to slišali, tako to povemo'.

Poleg tega se predpostavlja, da je bila to osnova za tvorbo slovenskega in kajkavskega zaimka *kaj* < **ka-jb* (Snoj 1996). Okamenela oblika *ko* v pomenu 'kaj' se najde tudi v okamenelih frazah v koroščini (19):

- (19) *Ko pa iě? Ko pa b_o ò? Ko pa sà rèkli?* (Zdovc 1972: 109)ŽEN⁵
'Kaj pa je (narobe)?', 'Kaj se bo zgodilo?', 'Kaj so pa rekli?'

ki imajo neposredne ustreznice v prekmurščini (20):

- (20) *kā gé?* (Mukič 2005: 143)
'Kaj je (narobe)?'

Vendar pa je v nasprotju s koroščino v prekmurščini (naglašeni) zaimenski *ka* običajna oblika za pomen 'kaj'. Obstajajo tudi dobri razlogi za mnenje, da gre za isto obliko v koroščini in prekmurščini. Kot sem pokazal v Greenberg 2000, je bil zaokroženi **a* ohranjen dlje v koroških in panonskih narečjih, in sicer vsaj do konca onemitve polglasnikov, saj na teh dveh področjih krepki polglasniki niso sovpadli z odrazom za **a*: ŽEN⁶

Tabela 2. Odrazi polglasnikov v koroških in panonskih narečjih

praslovansko	koroško	panonsko	knj. slovensko
* <i>dьnъ</i>	<i>den</i>	<i>den</i>	<i>dan</i>
* <i>makъ</i>	<i>mak</i>	<i>mak</i>	<i>mak</i>

⁵ Posebnosti Zdovčevega zapisa so tu ohranjene.

⁶ Ta razlaga se razlikuje od Zdovčeve (prav tam.), ki predpostavlja, da je oblika nastala iz **kò*, čeprav obenem poudarja, da je ta primer končnega naglašenege -*ò* izjemen (31). Razvoj je mogoče razumeti, če predpostavimo, da je oblika nastala iz **kǎ* in da je zaokroženi **a* podedovan, in ne inovacija (Greenberg 2000: 113).

Sinteza in zaključki

Praslovanska dediščina

- Podrednost z deležniki (absolutni dativ ipd.).
- Tekmovanje s podrednimi strategijami, ki vključujejo podredne veznike; nekatere so inovacije, in sicer **že* 'fokus, oziralnost', **da* 'želelnost', **kada* 'časovnost', **kade* 'mesto'...

Zgodnja slovenščina, kajkavščina

- Preinterpretacija lativnega **ka* 'kam' → 'kaj-IM/TOŽ'.

Zgodnja severovzhodna slovenščina (koroško, panonsko)

- Preinterpretacija tvorbe prehodnega glagola → navidezni neprehodni

* <i>Vidimъ (Vid' o?) ka dělaješi.</i>	* <i>Vidimъ (Vid' o?), ka dělaješi.</i>
videti-1-EDN-SED kaj-TOŽ delati-2-EDN-SED →	videti-1-EDN PODR delati-2-EDN-SED
Vidim, kaj delaš.	Vidim, da delaš.

Južna slovanščina

- Preinterpretacija odvisnikov z *da* iz želelnih v splošno podrednost/dopolnilo.
- Širitev odvisnikov z *da* ni zajela severovzhodne Slovenije, kjer se je že pred tem razvila splošna podrednost.

Kar zadeva zložene povedi, prekmurska slovenščina sodi v tip, ki se razlikuje od slovenščine in BHS, vključuje pa tudi nekatere zaplete, ki se sicer pripisujejo jeziku balkanske jezikovne zveze. Seveda ne trdimo, da prekmurščina sodi v balkansko jezikovno zvezo, pač pa da odraža zgodnejšo fazo širitve veznika *da* od nerealnega k realnemu pomenu, ki je sicer izkazana tudi v slovenščini in BHS, razvila pa je tudi svojevrstno nasprotje med časovnim *da* in realnim *ka*. Izkazuje torej poseben tip podrednih veznikov, ki ga velja uvrstiti v tipologijo slovanske podrednosti. Z zgodovinske perspektive nam prekmurščina kaže primer z jezikovnega obrobja, ki je ohranilo bolj zapleteno stanje, medtem ko je to stanje v bolj inovativnem središču izginilo.

Okrajšave

alb. = albansko; bolg. = bolgarsko; BS = Brižinski spomeniki = Bernik in dr. 1993; DAJ = dajalnik; DELEŽ = deležje; DVOJ = dvojina; EDN = ednina; IE = indoevropsko; IM = imenovalnik; lat. = latinsko; M = moški; MNOŽ = množina; NAR = narečno; PKM = prekmursko; polj. = poljsko; PODR = podredni veznik; POGOJ = pogojni naklon; POMOŽ = pomožni glagol; POVED = povedni naklon; POVR = povratni; PRET = preteklik; PRIH = prihodnjik; psl.

= praslovansko; rom. = romunsko; S = srednji; SCS = starocerkvenoslovansko (iz Blagove in dr. 1994); SA = staroangleško; SKJ = slovenski knjižni jezik; SVN = starovisokonejško; TOŽ = tožilnik; VEL = velelnik; VN = *Vend nyelvtan* = Pável 1942; Ž = ženski.

Navedenke

- AMMANN, Andreas in Johan VAN DER AUWERA. Complementizer-Headed Main Clauses for Volitional Moods in the Languages of South-Eastern Europe. Olga Mišeska TOMIĆ, ed. *Balkan Syntax and Semantics (Linguistik Aktuell/Linguistics Today*, v. 67), str. 293–314. Amsterdam: John Benjamins, 2004.
- BLAGOVA, Ė. in dr. *Staroslavjanskij slovar' (po rukopisjam X–XI vekov)*. Moskva: Russkij jazyk, 1994.
- BERNIK, France in dr., ur. *Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana: SAZU, 1993.
- GREENBERG, Marc L. Ágost Pável's Prekmurje Slovene Grammar. *Slavistična revija* 37, 1989, str. 353–364.
- GREENBERG, Marc L. Glasoslovni opis treh prekmurskih govorov in komentar k zgodovinskemu glasoslovju in oblikoglasju prekmurskega narečja. *Slavistična revija*, 41, 1993, 4, str. 465–487.
- GREENBERG, Marc L. *A Historical Phonology of the Slovene Language (= Historical Phonology of the Slavic Languages*, 13). Heidelberg: C. Winter Universitätsverlag, 2000.
- GREENBERG, Marc L. The Pannonian Slavic Dialect of the Common Slavic Proto-Language. *Canadian Slavonic Papers*, XLVI, 2004, 1–2, str. 213–220.
- GREENBERG, Marc L. Dialect Variation along the Mura. *Croatica et Slavica Iadertina* 1, 2005, str. 107–124.
- GREENBERG, Marc L. The Slovene Sound System Through Time. *Slavistična revija*, 54, 2006, (Posebna številka: Slovensko jezikoslovje danes / Slovenian Linguistics Today), str. 535–543.
- GREENBERG, Marc L. *A Short Reference Grammar of Slovene (= LINCOM Studies in Slavic Linguistics* 30). München: Lincom, 2008.
- GRICKAT, Irena. *Studije iz istorije srpskohrvatskog jezika*. Belgrad: Narodna biblioteka S. R. Srbije, 1975.
- KOPEČNÝ, František in dr. *Etimologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*, sv. 2. *Spojky, částice, zájmena a zájmena adverbiala*. Prag: ČSAV, 1980.
- MUKIČ, Francek. *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Sombotelj: Zveza Slovencev na Madžarskem, 2005.
- NEWMARK, Leonard, Philip HUBBARD in Peter PRIFTI. *Standard Albanian. A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press, 1982.
- NOONAN, Michael. 1985. Complementation. Timothy SHOPEN, ed. *Language Typology and Syntactic Description. Vol. II. Complex Constructions*, str. 42–140. Cambridge: Cambridge University Press.
- NOVAK, Vilko. *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2007.

- PAVEL, Avgust (PÁVEL Ágost). Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története. *Nyelvtudomány* 6, 1917, 3, str. 161–187.
- PAVEL, Avgust (PÁVEL Ágost). Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története (folytatás és vége). *Nyelvtudomány* 6, 1918, 4, str. 263–282.
- PAVEL, Avgust (PÁVEL Ágost). *Vend nyelvtan*. Unpublished ms., Vashidegkut (Cankova) in Szombathely, 1942.
- SCATTON, Ernest. *A Reference Grammar of Modern Bulgarian*. Columbus: Slavica, 1984.
- SIHLER, Andrew L. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995.
- SNOJ, Marko. Kaj je kaj? *Škrabčeva misel II. Zbornik s simpozija '96*, str. 187–192. Nova gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1996.
- SNOJ, Marko. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan, 2003.
- TEMLIN, Franc. *Mali Katechismus dr. Martina Luthra* [izdaj v faksimilu]. Murska Sobota: Pomurska založba, 1715 [1986].
- ZDOVC, Paul. *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Lautlehre und Akzent der Mundart der "Poljanci"* (= *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung XX*). Dunaj: ÖAW, 1972.